

ÖRÖKSÉG

JUHÁSZ GÉZA

JOVAN POPOVIĆ, A FORRADALMÁR ÉS ÍRÓ

„Nem osztottam azt a nézetet, hogy más a politikai meggyőződés és más a költői alkotás” — írta röviddel halála előtt, mintegy számunkra is megjelölve életművének megközelítési módját, mely szerint költői életmű és forradalmár életpálya Jovan Popović esetében elválaszthatatlan egységet képez, és csakis így vizsgálható.

A mozgalomhoz költőként, két verseskötéssel maga mögött csatlakozott, mégpedig olyan időszakban, amikor a jugoszláv munkásmozgalom — a Komintern 1928. évi VI. kongresszusa szektásságtól átszőtt határozataihoz ragaszkodva — súlyos helyzetbe került. Jovan Popović minden haladó újság és folyóirat hasábjait, minden irodalmi rendezvény pódiumát felhasználva küzdött a haladó irodalom, a munkásmozgalom eszméit hirdető művészet tisztaságáért, a haladás és reakció frontvonalainak pontos kijelöléséért, illetőleg a kapitalista kizsákmányolás, a hatalom erőszakoskodása és a fasizmus előretörése ellen. Tette pedig ezt nyilvánosan és legálisan olyan időszakban, a reakciós királyi diktatúra dühöngése idején, amikor a párt a legteljesebb illegalitásba szorult. E heves viták, eszmei és elméleti-esztétikai harcok során fogalmazta meg a maga elveit, hozta létre a saját írói eszköztárát is.

Már ezt a törekvését fejezte ki a *Knjiga drugova* (Eltársak könyve) című almanach is, amely az ő szerkesztésében, jórészt a saját pénzen is készült Kikindán éppen az 1929-es diktatúra bevezetése idején. A könyvet, amely szocialista forradalmi verseket tartalmazott az ország különböző részén élő, különböző nemzetiségű költőktől, a hatóság még a nyomdákban lefoglalta, szerzőit pedig, köztük Jovan Popovićot is, vád alá helyezte. Eléggé nem hangsúlyozható körülmény, hogy a munkásmozgalom apálya idején, s amikor a reakció a terror védelme alatt a sovínizmust szíftotta, ez az almanach a munkásosztály melletti határozott elkötelezettséget és az összjugoszláv gondolatot hirdette. Pontosan megérezte ezt a veszélyt a királyi bíróság is, amikor így fogalmazott a vádiratban: „Mozgalmat szerveztek kommunista eszméket hirdető könyvek kiadására, azzal a céllal . . ., hogy másokban is kialakítsák azt a meggyőződést, hogy erőszakkal és terrorral meg lehet változtatni az állam politikai és gazdasági rendszerét.”

Mint maga írja, a háborút megelőző években ugyan „politikai szükségből” leginkább mint harcos közíró dolgozott, és „csak némileg mint elbeszélő”, azért 1932-ben közread egy kötetnyi elbeszélést (*Reda mora da bude* — Rendnek kell lenni), amelyben szülővárosa, Kikinda kispolgárságáról rajzol lesújtó, de realiztikus képet, felhasználva, kamatoztatva benne azokat az esztétikai elveket, amelyeket elméleti vitái folyamán tisztázott.

„Amit Jovan Popović az 1941. évi áprilisi összeomlás után tett — állapítja meg Dušan Popović, a JKSZ KB Elnöksége Végrehajtó Irodájának tagja — teljes összhangban volt addigi életével és munkásságával.” Még 1941 nyarán csatlakozott a Száva menti partizánalakulatokhoz, velük vonult be Užicébe, ahol Szerbia Népfelszabadító Főbizottsága, a Jugoszlávia területén megalakult első forradalmi kormány tagja, közoktatásügyi minisztere lett. Időközben, 1941 szeptemberében felvették a párt tagjainak sorába, amiről a következőket jegyezte fel: „Bolyongás és közeledés után megtalálva a pártot, megtaláltam önmagamat.” Talán még ennél is nagyobb megtiszteltetés érte a következő, 1942. évben. Tito főparancsnok aláírásával a következő értesítést kapta: „A népfelszabadító harc iránti őszinte odaadásod méltányolva, felszólítunk, hogy légy tagja a Jugoszláv népfelszabadító Tanács (AVNOJ)-nak és vegyél részt annak alakuló ülésén.” Itt jegyezzük meg, hogy részt vett e testület 1943. évi történelmi második ülészakán is.

A KB határozata értelmében 1943 nyarán szűkebb hazájába, Vajdaságba, a harcban álló Szerémségbe jön, hogy mint tapasztalt és kiváló forradalmár, edzett harcos, a forradalom költője és publicistája segítségére legyen az itteni mozgalomnak. Jovan Veselinov Žarko, Vajdaság háborús párttitkára szerint „Jovan Popović Szerémségbe jövelele 1943-ban nagyon sokat jelentett sajtónk számára”, maga a költő pedig így vall erről: „Rég nem láttalak, de mindig magamban hordtalak, szülőföldem, Vajdaság.” Dušan Popović viszont azt emeli ki itt kifejtett munkásságával kapcsolatban, hogy írásaival „jelentősen hozzájárult az autonómia eszméjének érleléséhez, tökéletesítéséhez és széles körű népszerűsítéséhez. 1943-ban és 1944-ben írt cikkei nagy jelentőségűek pártunk nemzetiségi politikájának alkotó érvényesítése és Tito testvériségről, eqységről és egyenjogúságról szóló eszméinek konkretizálása szempontjából”.

A felszabadulás után, bár egyre fogyatkozó erővel, de nem lankadó lelkesedéssel folytatja a forradalmi harcot. Csak rövid ideig maradt Újvidéken, máris Belgrádba szólítja a párt: megújítja és irányítja a Nemzeti Színház drámai tagozatát, a JKP KB agitációs propagandaosztályán dolgozik, szerkeszti a Borba — akkor a párt lapja — kulturális rovatát, első elnöke a Szerb frőegyesületnek, megindítja és haláláig szerkeszti a Književne novinét (Irodalmi Újság). Ezen a poszton találja a Tájékoztató Iroda hírhedt határozata, s épp az irodalmi lap hasábjain foglal állást teljes egyértelműséggel a titói koncepció mellett: „A kongresszuson — írja a párt 1948-ban megtartott V. kongresszusáról — a történelem szólalt meg.”

Érthető, hogy e sokoldalú és lázas közéleti tevékenység idején az író megint kissé háttérbe szorul, de nem hallgat el, főleg pedig nem pihen. Amint a felszabadulás után közreadott *Igaz legendák* című prózakötete is tanúsítja, a háború poklában, puskával a vállán is gyűjtötte s vázlatosan papírra is vetette élményeit, benyomásait, melyek oly bőséggel áradnak ebben a kötetben, hogy tán egy nemzedéknyi író számára is elegendő nyersanyagot szolgáltatnának ennek az ember feletti, valóban legendába illő hősi harcnak a meg-

örökítésére. Jovan Popovićnak nem adta meg a sors, hogy nyugodt, elmélyült munkában kiérlelje, igazi nagy műbe transzponálja élményeit. E dokumentum-novellák azonban így is méltó emlékművet állítanak harcunknak, s még egy szemléletes példáját mutatják költői életmű és politikai meggyőződés elválaszthatlan egységének.

Hozzánk, magyarokhoz és a magyar irodalomhoz sok szál fűzi Jovan Popovićot. Nemcsak az iskolából ismerte, hanem később is figyelemmel kísérte a magyar irodalom alakulását. 1930-ban cikket írt az újabb magyar irodalom mozgalmairól és alakjairól, melyben Ady, Babits, Kosztolányi és Karinthy nemzedéke mellett Kassákkal, Déryvel és Illyéssel is foglalkozott; 1941-ben szerbre fordította Petőfi *A XIX. század költői* c. versét, a felszabadulás után pedig tanulmányt írt *Petőfi, a világorradalom költője* címen.

Herceg János szavai szerint „nekünk, vajdasági magyar íróknak is barátunk volt”. „A felszabadulás után egyenként érdeklődött utánunk, biztató, bátorító szavakat küldött felénk, s háromesztendős kényszerű magányából, amikor betegsége nemcsak írni, de olvasni se hagyta, mindig megtalálta a módját, hogy tudomásunkra hozza: számon tart bennünket.” Ez a barátság a jugoszláviai magyar írók iránt szintén régebbi keletű. A szabadkai Napló már 1926-ban bemutatja a bátor bánáti író, majd verseit közli (saját átköltésében!), később pedig a Kalangya és a Hid közli elbeszéléseit. Joggal szögezte le tehát Dušan Popović, hogy Jovan Popović „alkotói tevékenysége szilárdan beleépült e titói korszak forradalmi harcába, életműve nemzeteink és nemzetiségeink elméleti és eszmei hagyatéka, amely tovább fog élni a szocialista öngazgatásért, a függetlenségért, az el nem kötelezettségért és világbékéért, az ember és a munka felszabadításáért vívott küzdelmünkben”.

